

OSMANLI ARAŐTIRMALARI
XIX

Neřir Heyeti — Editorial Board

Halil İNALCIK — Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY — İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER — A. Atilla ŐENTÜRK

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XIX

İstanbul - 1999

Sahibi : **ENDERUN KİTABEVİ** adına İsmail Özdoğan

Tel: (0212) 518 26 09 Fax : (0212) 518 26 63

Yazı İşleri Sorumlusu : Nejat GÖYÜNÇ

Tel: (0216) 333 91 16

Basıldığı Yer : **KİTAP MATBAACILIK**

Tel: (0212) 567 48 84

Cilt : **FATİH MÜCELLİT**

Tel: (0212) 501 28 23 - 612 86 71

Adres : **ENDERUN KİTABEVİ** Büyük Reşitpaşa Cd. Yümnü İş Merkezi No: 46
Beyazıt - İSTANBUL Tel. (0212) 528 63 17 - 528 63 18

für Gesundheits- und Umwelterziehung an Primarschulen. Auch eine Mitarbeit des "Deutschen Entwicklungsdienstes" (DED) in diesem Projekt ist geplant.

Nach der Vereinigung erwies sich, daß der planwirtschaftlich ausgerichtete Berufsbildungsbereich des Südens den tatsächlichen Bedürfnissen eines freien Arbeitsmarktes nicht gerecht wurde; viele Berufsschulabsolventen fanden nach der Vereinigung der beiden Landesteile keine Beschäftigung mehr. Hier besteht dringender Handlungsbedarf. Erste reformative Fortschritte sind mittlerweile erkennbar. Waren die Berufsschulen in Südjemen, je nach ihrer fachlichen Ausrichtung, unterschiedlichen Ministerien zugeordnet, so wurden sie inzwischen landesweit unter dem Schirm der "General Authority for Vocational and Technical Training" (GAVTT) zusammengefaßt, die dem Arbeitsministerium untersteht, ebenfalls von GTZ-Experten beraten wird und auch von der Weltbank erhebliche finanzielle Hilfe² erhält. Zu den zentralen Aufgaben dieser Behörde zählt die Entwicklung landesweit einheitlicher Lehrpläne. Ebenfalls mit erheblicher GTZ-Unterstützung wurde das der GAVTT unterstellte "National Institute for Technical Instruction" (NITI) in Aden aufgebaut, ausgestattet und betreut, in dem Berufsschullehrer verschiedener Fachrichtungen aus- und fortgebildet werden. In Planung befindet sich auch ein Projekt zur Förderung des Kleingewerbes. Der DED hat 1990 ein früheres DDR-Projekt übernommen und arbeitet dort in einem Zentrum für berufliche Ausbildung in Al-kod (Provinz Abyan) mit. Die Aufnahme der Mitarbeit an weiteren Berufsschulen sowie Kooperationen mit den genannten GTZ-Projekten sind in der Diskussion.

Für den Jemen als dem ärmsten und bevölkerungsreichsten Land der Arabischen Halbinsel bleibt zu hoffen, daß die gemeinsamen Anstrengungen zu erfolgreichen Resultaten führen mögen und zu einer raschen wirtschaftlichen Entwicklung dieses jungen, nach Demokratie strebenden Staates beitragen werden.

Gerd WINKELHANE

Nicolas Vatin, *Sultan Djem Un Prince Ottoman dans l'Europe du XVe Siecle D'après deux sources contemporaines; Vâkıât-ı Sultan Cem, Oeuvres de Guillaume Caoursin*, ouvrage publié en collaboration avec l'Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul, Ankara, Conseil Suprême d'Atatürk Pour Culture, Langue Histoire, 1997, 379 s. +2 harita +XXXIV varak tıpkıbasım. (Türkçe özet 373-379)

II. Bayezit'in tahta geçmesinden sonra (22 Mayıs 1481) saltanat müddeisi olarak ortaya atılan Cem Sultan'ın büyük kardeşine karşı giriştiği savaşları yitirdiğini, kendisine yardım edeceklerini umarak Rodos şövalyelerine sığındığını ve buradan Fransa'ya nakledildiğini,

² vgl. Stefano Petrucci: Two Education Projects in Yemen, in OED Précis, April 1997 (Hrsg.: World Bank).

yıllarca şatodan şatoya dolaştırıldığını ve sonunda papaya teslim edildiğini biliyoruz. Fransa kralı Charles VIII tarafından papadan alınan Cem, 25 Şubat 1495'te Napoli'de yaşama gözlerini yummuş, böylece bu genç Osmanlı şehzadesinin serüven dolu ömrü de noktalanmıştı.

Cem Sultan hakkında en ayrıntılı bilgi veren Osmanlı kaynaklarının başında Hoca Sadeddin Efendi gelmektedir. Hoca Sadeddin, Cem Sultan'ın başından geçenlerin yazıldığı bir *risale*'yi kaynak olarak göstermektedir ki, bu aşağıda görüleceği gibi *Vâkıat-ı Sultan Cem*'dir. Hoca Sadettin *Vâkıat*'ta bulunmayan bir takım ayrıntılar da elde etmiş ve böylece bu konuda oldukça derli toplu bilgi vermiştir.¹ Cem Sultan hakkında çağdaş batı tarihçilerinin verdiği bilgileri bir kenara bırakacak olursak, en kapsamlı çalışma L. Thuasne tarafından yapılmıştır². Thuasne Cem'in özel yaşantısından başlayarak, Sultan Bayezit'in tahta çıkışı, Cem-Bayezit çekişmesi, şehzadenin Rodos'a gidişi ve Fransa topraklarına gönderilmesi, Avrupa devletleri arasında konuyla ilgili siyasal ve diplomatik gelişmeler, Cem'in papa tarafından Fransa kralına teslim edilişi ve ölümünü Venedik, Papalık arşivlerindeki malzemeye dayanarak yazmıştır. En önemli belgeler, eserde ek olarak verilmiştir. Bu anısal eser değerini bugün de korumaktadır. Ahmet Refik, *Sultan Cem*³ adlı çalışmasında, *Vâkıat*'ı ve Thuasne'ı esas almıştır.

Ord. Prof. M. Cavit Baysun, *İslam Ansiklopedisi*'ne yazdığı Cem maddesinde Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde konuyla ilgili, henüz işlenmemiş pek çok malzeme bulunduğu işaret etmiştir⁴. Bu belgeler, İsmail Hikmet Ertaylan,⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı,⁶ Selahattin Tansel⁷ ve Şerafettin Turan⁸ tarafından yayınlanmış ve değerlendirilmiştir. Topkapı Sarayı'nda bulunan Grekçe belgeler de J. Lefort⁹ tarafından işlenmiştir.

İki kuşatma arasında (1480-1522) Rodos'un siyasal, sosyal ve ekonomik durumunu, şövalyelerin Osmanlılarla ilişkilerini ele alan çalışmasında genç Fransız tarihçisi Nicolas

¹ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-tevarih* İstanbul 1279-1280 II, 8-40 sadeleştirilmiş metni İsmet Parmaksızoğlu İstanbul 1979, III, 185-234 krş. Solakzade, İstanbul 1297, 269-292.

² L. Thuasne, *Djem Sultan*, Paris 1982 ayrıca bkz. Haminer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi* çev. Ata Bey, İstanbul 1329, III, 242-267.

³ İstanbul, 1924.

⁴ *İA (İslam Ansiklopedisi)*, III 69-81.

⁵ *Cem Sultan*, İstanbul, 1951.

⁶ "Cem Sultan'a Dair Beş Orijinal Vesika" *Belleten*, 95 (1960), 457-483

⁷ *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, İst. 1966 23-69.

⁸ "Barak Reis'in Şehzade Cem Meselesiyle İlgili Olarak Savoie'ya Gönderilmesi" *Belleten*, 103 (1962), 539-555 Son yıllarda Türkçe'ye çevrilen ve Burak (Barak) Reis'in anıları olarak sunulan bir yapıtın roman türünden bir çalışma olduğuna şüphe yoktur. Roderick Conway Morris, *Cem Sultan Osmanlı Gizli Servisi Ajanının Anıları* (çev. Hakan Türkkuşu), İstanbul, 1990.

⁹ J. Lefort, *Documents grecs dans les Archives de Topkapı Sarayı Contribution a l'histoire de Cem Sultan*, Ankara 1981.

Vatin, Cem konusunu da bu incelemede ağırlıklı olarak ele alıp işlemiştir.¹⁰ Bunun dışında Vatin'in bu bağlamda, burada teker teker belirtmeye gerek görmediğimiz epeyce incelemeye imza attığını belirtmek gerekir.

Vatin'in elimizdeki çalışması kendi anlatımına göre, Cem Sultan'ın L. Thuasne, İ.H. Ertaylan, İ.H. Uzunçarşılı, J. Lefort v.b. gibi araştırmacıların incelemeleriyle oldukça iyi bilinen "hayat ve şahsiyeti"ni yeniden yazmak değil, doğrudan doğruya dönemin iki kaynağını daha geniş kitlelere tanıtmak amacını gütmektedir. Çünkü birinci elden çıkan her iki kaynağın yani *Vâkıat-ı Sultan Cem* ve Caoursin'in Latince kaleme aldığı eserlerinin şimdiye kadar ne bilimsel bir yayını yapılmış, ne de herhangi bir Batı diline çevrilmiştir. Ancak yine de yazarın çizilen sınırlar içinde kalmadığını, Cem ve döneminin geniş bir çözümlemesiyle sorunun anlaşılmasına önemli bir katkıda bulunduğunu belirtmek gerekir. Nitekim Vatin girişte (s.5-11)Sultan Cem'in talihsiz serüveni, Doğu ve Batı kültürlerinin karşılaşması, Osmanlı siyasal geleneğinde Cem sorunu, Cem olayına bağlı olarak Osmanlı diplomasisinin gelişimi üzerinde durmaktadır. Araştırmacı olayın kültürel boyutunu da incelemektedir. Vardığı sonuca göre, bir Osmanlı şehzadesi olan Cem, Hıristiyan Avrupa'da on üç yıl yaşamıştır. Hiç de olagan görülmeyen bu olay, kültürel açıdan pek önemli sonuçlar doğurmamıştır. Cem ve arkadaşlarının Avrupa'da şatodan şatoya dolaşmaları bu durumda gözle görülür önemli bir değişikliğe yol açmamıştır (Türkçe özet,379) Olayın siyasal boyutunun ağırlıklı olduğuna şüphe yoktur. Ancak yine yazarın kendisinin vurguladığı gibi Cem Batı dünyasında önemli bir "merak" konusu olmuştur..Çağdaşları Cem'in kişiliğinden çok, onun temsil ettiği uygarlığa ilgi duymuşlardır. Yine yazarın vurguladığı, Semavi Eyice ve R. Boudard'ın araştırmalarında görüldüğü gibi Cem'in yaşamı yazılı belgelerde, görsel metinlerde Nice,Savoi ve Limousin folklorunda dikkate değer bir yer tutmaktadır, Ancak ne var ki her şeyden önce olayın siyasal ve diplomatik yanı ağır basıyordu. Özetlemek gerekirse Fransa bu alanda pek etkin bir rol üstlenemedi. İspanya Amerika'daki sorunlarla uğraşmak zorundaydı; İtalya iç çekişmelerden başını kaldıracak durumda değildi. Buna karşılık Macar Kralı Matyas Korven, Papa VIII. Innocentus, Memluk Sultanı Kayıtbay Cem'i ele geçirmek istiyor, Şövalyeler ise altın yumurtlayan tavuğu pek kesmek istemiyorlardı. Osmanlı devletiyle ilişkilerinde sürekli olarak ekonomik ve ticari çıkarları gözeten Venedik ise oldukça temkinli bir yol izliyordu. Her ne olursa olsun Cem olayı 13 yıl boyunca Avrupa politikasını önemli ölçüde etkilemekten ve hatta yönlendirmekten geri kalmadı. Bu bağlamda Osmanlı diplomasisi Batıdaki gelişmelere ilgi duydu. XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomasi yönünden Avrupa devletlerinden biri haline gelmesinde Cem olayının daha yerinde bir deyimle bu olayın yarattığı deneyimin büyük bir katkısı olmuştur (s. 25-69). Bu ve buna benzer ayrıntılardan sonra kaynakların tanıtımı üzerinde durulmaktadır (s.73-114). Bunlardan önce

¹⁰ Nicolas Vatin, *L'ordre de Saint-Jean de Jerusalem, l'Empire Ottoman et la Méditerranée entre les deux Sieges de Rhodes, (1480-1522)*, Collection Turcica Peeters –Paris,1994.

Vâkıat-ı Sultan Cem' in ilk kez geniş ölçüde ve tarihsel bir bağlamda değerlendirildiğini belirtmek gerekir. Bu eserin yazarı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Yazarın Cem'in maiyetinde bulunduğu kimi zaman da sözlü kaynaklara başvurduğu (= *kafirler ayıttılar...*) ve eserini Cem'in hatta II. Bayezit'in ölümünden sonra yazdığı varsayılmaktadır. *Vâkıat*'ı İngilizce'ye çeviren V.L. Ménage'a göre eserin yazarı 1487'de Rodos'tan götürülen iki Türk'ten biridir. *Vâkıat*'ı ilk kez yayınlayan Mehmet Arif'e ve daha sonra *İslâm Ansiklopedisi*'ne "Cem" maddesini yazan Prof. Cavit Baysun'a göre bu Haydar Bey'dir.

Vâkıat her şeyden önce dönemi için "Kafiristân" üzerine dikkate değer bir kaynak olarak görülmektedir. Cem'in Frengistândaki yaşamının bütün ayrıntılarını anlatan *Vâkıat* zaman zaman geçilen, görülen şehir ve kasabalar, konaklanan şatolar, kuleler üzerinde de bilgi vermekten geri kalmaz. Ancak eski harflerle yazılan birçok yer adının saptanması büyük güçlükler göstermektedir. Vatin'in bu güçlüklerin üstesinden geldiğini de eklemek gerekir. Vatin bu yer adlarının hem Osmanlıcasını hem yeni harflerle yazılışını göstermiş ve Avrupa dillerindeki karşılığını da vermiş (s. 349-352), ayrıca bu yerleri harita üzerinde göstermiştir. Belirtilmesi gereken bir nokta da *Vâkıat*'ın Batı dillerinden alınmış bir takım sözcük ve deyimlere yer vermiş olmasıdır. Salûkondut (=salve conduite= mürur tezkeresi), firer (frère, kardeş, tarikat mensubu), varil, riga (roi, kral), salin (saline, tuzla), monşinyor (monseigneur, bey, hükümdar), goros tûr (yani yoğun kule), kurona (taç), musı (monsieur) vb...

Vâkıat-ı Sultan Cem, ilk kez Mehmet Arif Bey tarafından Ayan Meclisi Reisi Sait Paşa'nın kütüphanesindeki nüsha esas alınarak yayınlanmıştır.¹¹ Bu yazmanın tarihi Hicri 920 (1514) dir. Mehmet Arif ayrıca Hazine-i Hassa eski müsteşarı Halis Efendi'nin kütüphanesinde de Sultan Cem'in sergüzeştine dair *Gurbetname* adını taşıyan bir risaleyi de incelemiştir. Her iki metin arasında ufak tefek ayrılıklar olmakla birlikte bunlar birbirinin benzeridirler. Ancak *Gurbetname*, belirli bir yerden sonra *Vâkıat*'tan ayrılmaktadır. Özellikle Cem'in papayla olan dinsel bir tartışmasına ayrıntılı olarak yer vermektedir. Mehmet Arif'e, göre her iki eserin yazarları da başka başka kişilerdir¹².

¹¹ *Vâkıat-ı Sultan Cem*, TOEM ilavesi İstanbul, 1330.

¹² *Gurbetname*'nin Paris Bibliothèque Nationale'deki nüshasını açıklayıcı notlarla yayınlayan İsmail Hami Danişmend ("Gurbetname- i Sultan Cem". *Fatih ve İstanbul*, II / 7-12 (1954), 211-271) İki eser arasındaki farkı şöyle açıklamaktadır; "Takriben yirmi üç sahifelik ilk kısımları birbirinin aynı olan iki eserin ondan sonraki kısımları yek diğerinden tamamıyla ayrılmaktadır. "Vâkıat" da Sultan Cem'in ölümüne kadar bütün vukuat muntazaman takip edildiği halde "Gurbetname" de Şehzadenin Roma'ya muvassalatından itibaren papa ile çok uzun ve o devre göre çok kıymetli bir dini mübahaseden başka bir şey yoktur. Cem Sultan'ın akıbeti pek kısa geçilmektedir. Eserin "Vâkıat" tan ayrılan ikinci kısmı işte bu dini mübahaseye hasredilmiştir..." Yazarın Cem'in yanında bulunduğu ve Roma'dan ayrılırken onunla birlikte gitmediği şu anlatımdan anlaşılıyor: "Merhumun bazı mühimmatı olmağın ben fakir Roma'da kaldım."

Vatin'in belirttiğine göre Mehmet Arif'in yayınladığı nüsha, daha sonra Şevket Rado'ya intikal etmiş, o da bu metni yeni harflerle tarih dergisinde yayınlamıştır¹³. Ancak Vatin, *Vâkıat*'in Flugel katalogunda yer almakla birlikte şimdiye kadar pek üzerinde durulmayan bir yazmasını da kullanmıştır.

Vâkıat'ın metni ve Fransızca çevirisi (s. 116-251) karşılıklı sayfalar halinde verilmiş, iki nüsha arasındaki farklılıklar belirtilmiş, ayrıca metnin verdiği bilgiler yer yer diğer kaynaklarla karşılaştırılmış ve gerekli bilgiler verilmiştir. Bu açıklamalar, *Vâkıat*'in tarihsel değerinin anlaşılması açısından da büyük bir değer taşımaktadır. Çünkü Vatin'in karşılaştırdığı bu bilgilerin çağdaş Batı kaynaklarıyla çoğu kez uyum içinde olduğu açıkça görülmektedir. Böylece *Vâkıat*'in her şeyden önce tarihsel bir yapıt olduğu bir kez daha kanıtlanmış bulunmaktadır. Vatin'in bu Osmanlı kroniğini Fransızca'ya çevirmesindeki başarıyı da buna eklemek gerekir.¹⁴

Cem olayını işleyen diğer önemli bir çağdaş kaynak da Rodos şövalyelerinin şansölye muavinliğini yapan Guillaume Caoursin'in eserleridir. Mehmet Arif Türkiye'de bu kaynağın konu açısından önemini ilk işaret edenlerden biridir. İ.H. Ertaylan ise Thuasne'in eseri aracılığıyla bu kaynağı geniş ölçüde kullanmıştır. Caoursin büyük bir olasılıkla 1430 dolaylarında Douai'de doğdu. Yaşamı üzerinde pek az bilgi bulunmaktadır. Paris'te öğrenim görmüş, 1459'dan ölüm tarihi olan 1501 yılına kadar şövalyelere şansölye muavini olarak hizmette bulunmuştur. Kendisi tarikat mensubu bir şövalye olmamakla birlikte yönetimde oldukça önemli bir yer tutuyor ve şövalyelerin bütün işlerine vakıf bulunuyordu. Caoursin birçok diplomatik görevleri de yerine getirmiştir. Fatih'in ölümü sırasında Rodos'ta bulunan Caoursin, Rodos senatosu önünde uzun bir söylev verdi, Cem'in Rodos'a ayak bastığına tanık oldu, Cem'in Rodos'a varışından sonra geleceği hakkında karar verecek olan kurulun üyeliğinde bulundu. Buradaki bütün tartışma ve kararları yakından izlemek olanağını buldu. Bu nedenle onun yazdıkları, güvenilir bir kaynaktır. Caoursin, ilk Rodos kuşatmasının kaldırılmasını büyük bir zafer olarak kabul etti ve kuşatmanın bir tarihini yazarak, bunun bir çok yerde basılmasını sağladı¹⁵

Caoursin'in 1496'da Ulm'de Latince olarak *Opera* (eserleri) adı altında basılan kitabı onun bütün incelemeleri ve söylevlerini de kapsamaktadır(s. 92-96). Vatin konuyla ilgili belli

¹³ "Vâkıat-ı Sultan Cem, Sultan Cem'in Başına Gelenler" *Hayat Tarih Mecmuası*, 1-6 (1969).

¹⁴ s. 154-155 kuru, kuru sözünün "sec" olarak çevrilmesi herhalde doğru değildir. Çünkü buradaki kuru sözü kara anlamına gelmektedir.

¹⁵ Berna Moran, *Türklerle İlgili İngilizce Yayınlar Bibliyografyası* İstanbul, 1964, 11 Eserin Latincesi *Descriptio Rhodis Urbis* 1480, İngilizce çevirisi H.W. Fineham, *Caoursins Account of the Siege of Rhodes in 1480* (İngilizce çevirisi, John Kay, London,1926) bk. Göllner, *Turcica*, Bucuresti-Baden-Baden II, 1975, 56.

başlı bölümleri bu eserden seçerek Fransızca'ya çevirmiştir. Ayrıca yazar, Paris Ulusal Kitaplığı'nda bulunan iki yazmadan da (Latince yazmalar no. 6067-6068) yer yer yararlanmıştır. Yazar Cem olayıyla ilgilenen tarihçilere kolaylık sağlamak için ilk elden bir kaynağı Fransızca'ya çevirdiğinin altını çizmektedir. Vatin 'in çevirdiği bölümler, şu başlıklar altında verilmiştir;

Cem Sultan vakası hakkında, Türkler'in kralı ile Rodoslular arasındaki ünlü anlaşma hakkında, Cem Sultan'ın Fransa'ya kabul edilmesi ve muhkem gözaltında tutulması hakkında konuşma, Türk [padişahı] kuvvetli bir donanma ile Hristiyanlara saldırıcağken Rodoslular'ın başının baskısı üzerine bu karardan vazgeçer, Türk padişahının kardeşi olan Cem Sultan'ın Roma'ya gönderilmesi hakkında. Caoursin'in eseri yer yer yanlışlıklarla dolu olmakla ve peşin yargıları içermekle birlikte yine de tarihsel yönden büyük bir değer taşımakta, şövalyelerin yakın çevresinde yer alan önemli bir kişinin olaya bakışını ve zihniyetini yakalamamıza olanak vermektedir. Kimi ayrıntılar son derece önemlidir. Caoursin'in bu dönemde Avrupa kamuoyunda Türklere yakıştırılan "iğrenç, acımasız, ürkünç, barbar " gibi sıfatları paylaştığını da eklemek gerekir. Hristiyanlar arasındaki çekişmelerin, ayrılıkların, kardeş kavgalarının onların felaketine yol açtığını belirten Caoursin buna en son olarak İstanbul'un düşüşünü, Eğriboz ve Otranto'nun alınmasını örnek göstermektedir(s. 259). Fatih'in ölümünü ise Rodos kuşatmasındaki başarısızlığın getirdiği ruhsal çöküntü ve onur kırılmasıyla açıklamaktadır. Caoursin Fatih'in ölümünden sonra İstanbul'da vuku bulan olayları da doğru olarak açıklamakta ve hatta paşalardan birinin öldürüldüğünü dahi yazmaktadır ki bu Fatih'in son veziriazamı Karamanlı Mehmet Paşa'dır¹⁶.

Caoursin'in, Rodos'a ayak basıncaya kadar Cem'in başından geçen olaylar üzerinde oldukça ayrıntılı malzeme topladığı anlaşılmaktadır. Ancak elbette şehzadenin Korikos (Kerküs) limanından gemiye binerek Anamur üzerinden Rodos'a varması, orada karşılanması, üstad-ı azama hitabı, ve onun yanıtı, şövalyelerin kararı gibi konularda verdiği bilgilerin canlı bir görgü tanığı olarak çok büyük değer taşıdığına şüphe yoktur. Cem o sırada henüz bir batı dili bilmiyordu ve bu nedenle konuşmalarda bir çevirmen hazır bulunmuştur¹⁷.

Cem Sultan'ın üstad-ı azam Pierre d'Aubusson'a hitap ederken saltanatın kendi hakkı olduğunu kanıtlamak için savunduğu tezler, son derece dikkat çekicidir. Cem, Bayezit 'in Fatih'in şehzadelğinde dünyaya geldiği için onun tahta oturmaya hakkı olmadığını, oysa kendisinin, babasının padişahlığı sırasında doğduğunu, daha çok itibar gördüğünü, bu yüzden

¹⁶ Şehabettin Tekindağ, "Bayezit II 'in tahta çıkışı sırasında İstanbul'da vukua gelen hadiseler üzerine notlar", *Tarih Dergisi*, 14 (1959), 85-96

¹⁷ Cem'in daha sonra bir ya da birkaç Batı dilini öğrendiğine *Vâkıat*'in da değindiği gibi şüphe yoktur. Ertaylan'a göre (Sultan Cem, 10) "Uzun bir zaman kalmış olduğu Avrupa'da Fransızca'yı, İtalyanca'yı öğrenmiş olduğu gibi Latince'yi de hiç olmazsa anlayacak kadar elde etmiş olduğuna inanılabilir."

saltanatın kendisine ait olması gerektiğini vurgulamıştı. Osmanlı veraset sisteminde¹⁸ böyle bir kuralın varlığı tartışmalıdır, Thuasne¹⁹ bu fikrin şehzadeye tarihten örnek göstermek suretiyle, onun çevresindeki Rumlar ve İtalyanlar tarafından verildiğini ileri sürmektedir²⁰.

Caoursin Sultan Cem'i günlük yaşamı ve alışkanlıkları için de yakalamaya çalışır, ondan söz ederken sürekli olarak *barbar* sözünü kullanmaktan geri kalmaz. Yine Caoursin'e göre "Barbar, Latinler'in geleneklerine hayranlık duyuyor"du (s. 300). Üstad-ı azamın sofrasında yemek yerken çalınan müzikten zevk almaması, ancak mutfaktaki aşçılar arasındaki bir Türk'ün sazından çıkan melodinin ve buna bağlı olarak söylediği türkünün onu neşelendirmeye, gülümsetmeye yettiğini yazması Caoursin'in yapıtının insancıl öğelerinden birini oluşturmaktadır. Bu arada Caoursin, Cem'in ruhsal ve fiziksel portresini de çizmeye çalışmakta "vakur ve çevik" bir genç olarak tanımladığı şehzadenin edebiyat ve tarihe olan yakın ilgisine de değinmektedir. Hatta Caoursin'e göre Cem, babası zamanında geçen olayların bir tarihini dahi yazmıştı (s. 300-331)²¹.

Caoursin, Cem'in Rodos'a sığınmasından sonra II. Bayezit'la²² şövalyeler arasında başlayan diplomatik ilişkilere geniş yer vermekte ve iki devlet arasında yapılan anlaşma üzerinde durmaktadır (s.305-319). Varılan anlaşmanın özünü Cem'in giderlerine karşılık II.Bayezit'in şövalyelere yılda 45.000 altın ödemesi oluşturuyordu. Caoursin bu arada Gedik Ahmet Paşa'nın II.Bayezit tarafından idam edilmesine de yer vermekte ve "Otranto Fatih'i" ni büyük, yürekli bir asker olarak övmektedir. II.Bayezit Cem'in tarafını tutmasından şüphelendiği Gedik Ahmet Paşa'nın asker arasındaki nüfuzunun giderek artmasından da kaygılanıyordu. Gedik Ahmet Paşa'dan hemen sonra Cem'in oğlu Oğuz Han da öldürülmüş, bunu duyan Cem bir babanın çekebileceği bütün acılara katlanmış ve yüreği yanık baba kendisini yazdığı şiirlerle avutmaya çalışmıştı.

Vatin'in Caoursin'in eserinden çevirdiği diğer bir bölüm "Cem Sultan'ın Fransa'ya kabul edilmesi ve muhkem gözaltında tutulması hakkında konuşma"dır (s.325-335). Bu bölüm 1483 yılında yazılmıştır. Aslında bu "konuşma"nın önemli bir bölümü Caoursin'in Fatih Sultan Mehmet hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. Caoursin, Fatih'i "Neron'dan

¹⁸ Halil İnalcık, "Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hakimiyet Telakkisi ile İlgisi" *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIV / 1 (1959) 69-94 Abdülkadir Özcan "Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi Nizam-ı Alem için Kardeş Katli Meselesi" *Tarih Dergisi*, 33(1980-81) 7-56.

¹⁹ Thuasne, *Sultan Djem*, 32 Baysun, 71

²⁰ Bu sorun geniş ölçüde Ertaylan tarafından tartışılmıştır. *Sultan Cem*, 77-81

²¹ Cem'in bir tarih kitabı yazdığı bilinmiyor. Acaba burada sözü edilen eser Bayatlı Mahmutoğlu Hasan'ın Cem adına yazdığı *Câm-ı Cem Âyîn* midir?

²² Caoursin II.Bayezit'ten söz ederken "Yıldırım" sözünü kullanmaktadır. Ancak bu konuda Caoursin yalnız değildir. II.Bayezit'ten söz eden yerli ve yabancı kaynaklardan bir kısmı ya yanlışlıkla ya da padişaha hoş görünmek amacıyla kendisine I. Bayezit'in lakabı olan Yıldırım adını vermektedirler. Bkz. Ertaylan, *Sultan Cem*, 5-6.

daha zalim, Asurlular'dan daha güçlü, Holopherne' den daha şiddetli" olarak göstermekte (s. 325) ve iki imparatorluğu (Bizans ve Trabzon) birer İslam ülkesi haline getirmesinden yakınmaktadır. Cem'in Fransa'ya gönderilmesini ise Hıristiyanlık dinine sayısız yararlar sağlayacağından söz etmektedir. Eserinin son bölümü ise Cem'in Roma'ya gitmesi ile ilgili bilgileri kapsamaktadır.

Vatin'in çalışması Caoursin'in eserinden alınmış gravürlerle bezenmiştir. Ayrıca Cem'in doğudaki ve Avrupa'daki konak yerlerini gösteren iki harita eserde yer almaktadır. *Vâkıat'* in tıpkıbasımının da çalışmanın sonuna eklendiğini belirtmek gerekir.

Sonuç olarak Vatin, bu araştırmasıyla Cem Sultan ve dönemi ile ilgili iki kaynağı bilim çevrelerinin daha kolaylıkla yararlanabileceği bir konuma getirmiş, verdiği bilgilerle ve dipnotlarıyla her iki eserin ortaya koyduğu sorunların çözümüne önemli bir katkıda bulunmuştur.

Zeki ARIKAN

La première histoire de France en Turc Ottoman chroniques des padichahs de France 1572, (Osmanlı Türkçesinde ilk Fransa Tarihi Fransa Padişahları Tarihi 1572) Traduite et publiée sous la direction de Jean-Louis Bacqué- Grammont, Editée avec le concours de la sous-direction des Sciences Sociales et Humaines et de l'Archcologie au Ministère des Affaires Etrangères, etc...Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul, Varia Turcica, XXX, L'Harmattan Paris-Montréal, LXXIX + 215 s.

İslam tarihçiliği; İslam siyaset ve uygarlığının dışında kalan ülkelerin tarihine, istisnaları görülmekle birlikte, sınırlı bir ilgi göstermiştir. Bu kuralın Osmanlı tarihçiliği için de geçerli olduğunu Prof. Lewis dile getirmektedir.¹ Gerçekten XV. yüzyılda ilk ürünlerini vermeye başlayan Osmanlı tarihçileri uzun süre Batı kaynak ve eserlerinden oldukça sınırlı ölçüde yararlanmışlardır. XV-XVI. yüzyıllarda bunun ilgi çekici birkaç örneğini görüyoruz. Sözgelimi, Kemalpaşazade, Orhan Gazi dönemi olaylarını anlattığı *Tevarih-i Âl-i Osman*'ın ikinci defterinde Bulgar prensliğinin fetihten önceki durumunu anlatmak için *Lisan-ı Yunani* üzere yazılan bir kaynağın çevirisinden yararlandığını belirtmektedir. Ancak bu kaynağın niteliği hakkında kesin bilgimiz yoktur.² Yine Kemalpaşazade, Ayasofya tarihinden söz ederken Rumca'dan Farsça'ya çevrilen bir kaynağı kullanmıştır.³ Bu kitabın yazarı

¹ B. Lewis , "The use by Muslim Historians of non- Muslim Sources", *Historians of the Middle East*, (ed. B. Lewis -P.M. Holt) Oxford Univercity Press, 1964, 180-191.

² Kemalpaşazade, *Tevarih-i Âli Osman*, (yay. Şerafettin Turan), Ankara,TTK., 1983, II, 99.

³ "Tarih-i Ayasofya ki lisan-ı Yunani üzerine merkum ve mestur olmuştu. Merhum Sultan Mehmet Han zamanında Farisiye tercüme olup mezbur ve mesfur olmuşdu. Kemalpaşazade, *Tevarih-i*